

ΧΡΙΣΤΟΥ Π. ΛΕΥΚΑΔΙΤΟΥ
ΔΙΚΗΓΟΡΟΥ

ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΑΙ
ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ "ΕΡΜΟΥ,, ΑΛΕΞ. ΒΙΤΣΙΚΟΥΝΑΚΗ
'Οδός 'Αριστείδου 'Αριθ. 6
1927

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΧΡΙΣΤΟΥ Π. ΛΕΥΚΑΔΙΤΟΥ

ΔΙΚΗΓΟΡΟΥ

ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΑΙ

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ ΉΕΡΜΟΥ,, ΑΛΕΞ. ΒΙΤΣΙΚΟΥΝΑΚΗ

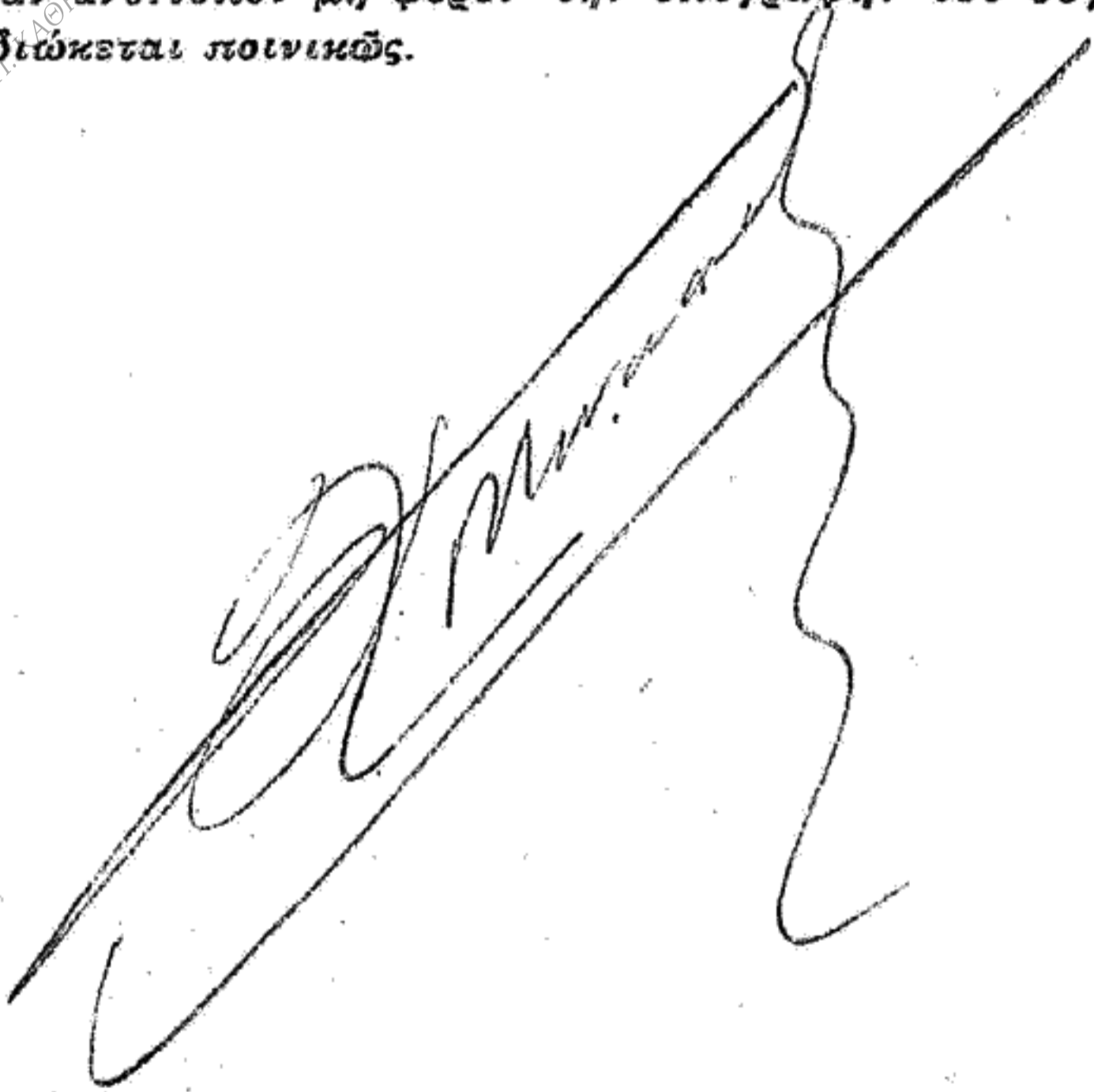
Ὀδὸς Ἀριστείδου Ἀριθ. 6

1927

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

**Πᾶν ἀντίτυπον μὴ φέρον τὴν ὑπογραφήν τοῦ συγγρα-
φέως διώκεται ποινικῶς.**

A large, stylized handwritten signature in black ink, written diagonally across the page. The signature is highly cursive and appears to be the name of the author or a representative of the institution.

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ ἐξέτασις τῆς ἀληθείας εἶναι ἡ βᾶσις καὶ ὁ σκοπὸς τῆς μελέτης μου ταύτης. Καὶ βεβαίως οὐδεὶς δύναται νὰ ἀξιῶσῃ ἵνα ὑποκύψωσιν οἱ ἄλλοι εἰς τὰς ἀτομικὰς του δοξασίας, οὐχ ἦττον καὶ οὐδεὶς δύναται νὰ θεωρήσῃ ἐλεγκτὴν τὴν ἐλευθέρων ἐκδήλωσιν τῶν ἀτομικῶν δοξασιῶν τινος, ἐφ' ὅσον οὗτος οὐδὲ νὰ ἐκβιάσῃ τὴν ἐφαρμογὴν τούτων σκοπεῖ οὐδὲ νὰ ἐκδηλώσῃ ἀσέβειαν πρὸς πᾶν ὅπερ εἰς ταύτας ἀντιτίθεται. Τοῦναντίον κατοχυρούμενος ὅπισθεν τοῦ ὑψηλοτέρου καὶ εὐγενεστέρου δικαιώματος τοῦ ἀτόμου, τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐλευθέρως σκέπτεσθαι προτίθεται μὲ ἱερὰν εὐλάβειαν ἀπέναντι τῶν ἀρχῶν τῆς ἐπιστήμης, τῆς ὑγιοῦς καὶ γνησίας τοιαύτης νὰ συμβάλῃ κατὰ τὸ δυνατόν εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ Σκοποῦ εἰς ὃν αὕτη τείνει τῆς Ἀληθείας διὰ τῆς ἐξετάσεως τῆς ἀμερολήπτου καὶ ἀνεπηρεάστου τῶν πραγμάτων: Οὐδεὶς βεβαίως δύναται νὰ ἰδιοποιηθῇ τὴν ἀλήθειαν ἀλλὰ οὐδεὶς, ὡς ἐκ τούτου δύναται νὰ θέσῃ φραγμὸν εἰς τὰς ἀτομικὰς πεποιθήσεις τινός, οὐδὲ νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι αὗται δὲν βασίζονται ἐπὶ τῆς ἀληθείας, ἐφ' ὅσον δὲν ἀποδεικνύει τοῦτο.

Δὲν εἶμαι ἀνατροπεύς! Δὲν θέλω νὰ παρουσιασθῶ, ὡς κενότομος. Οὐδὲ θέλω νὰ παρουσιάσω τι τὸ ἰδιάζον καὶ πρωτότυπον. Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει, ὅτι θεωρῶ τὰ πάντα καλῶς ἔχοντα. Οὐδὲ δύναμαι νὰ δεχθῶ, ὅτι ἐφ' ὅσον τοῦτο συμβαίνει, ὅτι δὲν μοῦ ἐπιβάλλεται νὰ συμβάλω κατὰ τὸ δυνατόν εἰς τὴν διόρθωσιν τούτων. Νομίζω, ὅτι εἶναι φυσικὸν νὰ ὑπάρχουν πάντοτε κενά, ἅτινα πρέπει νὰ συμπληρωθοῦν, νὰ ὑπάρχουν κακῶς ἔχοντα, ἅτινα πρέπει νὰ ἀρθοῦν, νὰ ὑπάρχουν τινά, ἅτινα δεόν νὰ διορθωθοῦν. Οὕτω σαφῶς διαγράφονται τὰ γενικὰ σημεῖα τῶν ἀρ-

χῶν, αἵτινες διέπουν τὸν σκοπὸν τῆς μελέτης μου ταύτης. Συμπλήρωσις, διόρθωσις, τελειοποιήσις καὶ οὐχὶ ἀνατροπή.

Προκειμένου νὰ ὁμιλήσῃ τις διὰ τὴν θρησκείαν ἀλλὰ καὶ δι' οἷονδήποτε ἄλλο θέμα νομίζω, ὅτι εἰάν τις θελεῖ νὰ προσεγγίσῃ περισσότερο πρὸς τὴν ἀλήθειαν πρέπει νὰ ἀποβάλλῃ προηγουμένως κάθε τυχὸν ἐνυπάρχουσαν προκατάληψιν. Καὶ βεβαίως ἴσως τις ἤθελε παρουσιάσθῃ καὶ εἶπῃ, ὅτι ἡ θρησκεία εἶναι ἱερά, ἐγὼ ὅμως ἐρωτῶ τίς δύναται νὰ ἀμφισβητήσῃ τὴν ἱερότητα τῆς ἀληθείας, ἢ τίς θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ ἱερότης τῆς ἀληθείας δὲν κεῖται ὑπεράνω παντὸς καὶ αὐτῆς ἀκόμη τῆς Θρησκείας; Ἀλλὰ ἤδη τίθεται ἀμείλικτον καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ τὸ ἐρώτημα, εἰάν τις θρησκεία ἔλθῃ εἰς σύγκρουσιν μετὰ τῆς ἀληθείας ποία ἐκ τῶν δύο πρέπει νὰ ὑποχωρήσῃ;

Βεβαίως ἡ ὑπερτάτη ἐκδήλωσις τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας ἐμφανίζεται ἀρχικῶς ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς πρὸς ἐξύψωσιν τάσεως τῶν ἀνθρωπίνων ὑπάρξεων. Καὶ ἐντεῦθεν ἡ ἀφειρησία τῆς Πολιτείας, τῆς Θρησκείας, τῆς Κοινωνίας! Βεβαίως, ὡς ἰδεῶδες αἵ τρεῖς αὗται μορφαὶ τῶν ἀρχῶν ὑφ' ὧν διέπεται ἡ ἀνθρωπίνη Ζωὴ δὲν ἐνέχουσιν τι τὸ ἐπιλήψιμον. Ὁ Σκοπὸς καὶ τὰ μέσα ὑφ' ὧν περιβάλλονται σαφῶς καὶ πλήρως ἀποδεικνύουσι τὴν ἀναγκαιότητα αὐτῶν. Ἐγὼ ὅμως δὲν ἔρχομαι οὐδὲ σκοπῶ νὰ ἐξετάσω ὑπὸ ἀφηρημένην καὶ θεωρητικὴν ἔποψιν τὴν Θρησκείαν, Πολιτείαν, Κοινωνίαν. Οὐδὲ νὰ ἀμφισβητήσω τὴν ὑπὸ τοιαύτην ἔποψιν σκοπιμότητα αὐτῶν. Τοῦναντίον ἀποβλέπω ἰδιαζόντως νὰ διαγράψω τὸ τρωτὸν τῆς συγκεκριμένης ἀπόψεως καὶ συνδυάζον τὴν ἀνθρωπίνην προσπάθειαν μὲ τὴν σκοπιμότητα τῆς θεωρίας, νὰ ἀποδείξω διὰ σκέψεως βασιζομένης ἐπὶ ἀναμφισβητήτων δεδομένων ἂν καὶ ποῦ ἀφίστανται ταῦτα.

Ἡ Θρησκεία ἀποβλέπει εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν συνθηκῶν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Καὶ βεβαίως ἡ Πολιτεία ἔρχεται ἀρωγὸς ἀσφαλιζουσα τὰ θεσπίσματα τῆς Θρησκείας διὰ τοῦ κατ' οὐσίαν νόμου ὑπὸ τὰς πολλαπλὰς αὐτοῦ ἐκδηλώσεις. Πάντα τὰ ἄλλα εἶναι τὰ μέσα δι' ὧν ἡ Θρησκεία ζητεῖ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ σκοποῦ της. Ἦδη ὅμως ἐρωτᾶται εἰς ὑπέρτερον ἐπίπεδον δέον νὰ τεθῶσι τὰ μέσα τοῦ σκοποῦ; Τὰ μέσα εἶναι τὰ θεσπίσματα τῆς

Θρησκείας ὁ σκοπὸς εἶναι ἡ τελειοποίησις; Βεβαίως ὁ σκοπὸς εἶναι ἀνώτερος εἶναι ἢ μόνη ἐνδεδειγμένη ἀπάντησις. Ἐπομένως εἰάν ἐγκολπωθῶ τὸν σκοπὸν εἰς ὃν ἀποβλέπει ἡ Θρησκεία, ἀρνηθῶ ὅμως ἐκεῖνα, ἅτινα αὕτη θεσπίζει κατὰ τὸ εἶμαι ἀξιοκατακριώτερος ἐκείνου, ὅστις ἀρνηθῆ μὲν τὸν σκοπὸν τῆς ἐγκολπωθῆ δὲ τὰ θεσπίσματα αὐτῆς;

Ὁ Χριστιανισμὸς ζητεῖ τὴν ἐνότητα; Ὑπάρχει περὶ τούτου ἀντίρροσις; Οἱ εἰδήμονες θὰ ἠδύναντο νὰ ἐπιφέρουν ἀσφαλῆ περὶ τούτου κρίσιν, οἱ ἀποφανθέντες δὲ ἐκ τούτων ἀπεφάνθησαν καταφατικῶς, ἡ γνώμη δὲ ἐμοῦ—ἥτις δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχη σοβαροὺς πολεμίους οὐδὲ σοβαρὸν ἀριθμὸν τοιούτων—εἶναι, ὅτι ἡ ἐνότης εἶναι ἀδύνατος. Τὰ ἐπιχειρήματα δὲ πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης μου ταύτης καὶ πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ἀνσμφισβητήτου τῆς λογικότητός της εἶναι, ὅτι εἰάν συνέβαινε, ὥστε νὰ ἦτο δυνατὴ αὕτη θὰ ἀπεδείκνυε τοῦτο ἐνεργῶς ἐπιτυγχάνων ταύτην ἐν τῇ πραγματικότητι διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν μέσων, ἅτινα πρὸς τοῦτο ἤθελε θεωρήσῃ ἀναγκαῖα, ἐκεῖνος, ὅστις τοῦτο ἤθελε δεχθῆ.

Ἡ κατ'οὐσίαν ἠθικὴ πρέπει νὰ ἀποτελῆ τὴν βάσιν καὶ τὸν σκοπὸν τῆς Θρησκείας; Ἀλλὰ τίς θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποστηρίξῃ, ὅτι ἡ Θρησκεία δὲν κάμνει τὸ ἀντίθετον; Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρχη ἠθικὴ τελειότης, εἰάν δὲν καταπολεμηθοῦν αἱ πλάνας, αἱ προκαταλήψεις, ἅτινας κατὰ τὸ πλεῖστον υἱοθετεῖ καὶ ὑποθάλλει ἡ Θρησκεία; Ἐξύψωσις τῶν συνειδήσεων μέχρι τοῦ ἐπιπέδου τῆς ἠθικῆς τελειότητος καὶ πνευματικῆς ἐξυγιάνσεως τίς θὰ ἠδύνατο νὰ ἀρνηθῆ, ὅτι τοῦτο δὲν ἤθελεν ἀποτελέσει τὴν ἐκδήλωσιν τῆς εὐγενεστέρας ἀνθρωπίνης προσπαθείας; Ἀλλὰ καὶ ἂν εἰς τοῦτο ἤθελε καταδειχθῆ, ὅτι ἡ Θρησκεία ἀποτελεῖ πρόσκομμα, τίς ὀρθῶς σκεπτόμενος δὲν ἤθελε συμφωνήσῃ, ὅτι αὕτη ὡς τοιαύτη θὰ ἔπρεπε νὰ καταπολεμηθῆ;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

ΠΕΡΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

Καὶ διὰ νὰ κρίνωμεν περὶ τῆς Θρησκείας ἀσφαλῶς καὶ δικάως, πρέπει ἐκ τοῦ συνέγγυς νὰ παρακολουθήσωμεν καὶ μελετήσωμεν τὴν ἐν γένει δοᾶσιν αὐτῆς. Ἡ Θρησκεία ὡς ἐπιστήμη ἔχει, ὡς βάσιν, τὴν πίστιν; Ἦδη ἐρωτῶ μήπως καὶ αἱ λοιπαὶ ἐπιστήμαι δὲν ἔχουσι ὡς βάσιν τὴν πίστιν; Οὐδεὶς σοβαρὸς μύστης τῆς ἐπιστήμης θὰ ἠδύνατο νὰ ἀντείπῃ, ὅτι ὅλαι αἱ ἐπιστήμαι ἔχουσι κοινὴν ἀφετηρίαν, κοινὴν προέλευσιν. Οὐδεὶς θὰ ἠδύνατο νὰ ἀμφισβητήσῃ, ὅτι ἡ πηγὴ ὅλων τῶν ἐπιστημονικῶν ἀρχῶν εἶναι γενικωτέρα τις ἐπιστήμη, ἐφ' ἧς αἱ λοιπαὶ ἐπιστήμαι βασίζονται τὰς ἐνεργείας των, ἐπιστήμη τις θεμελιώδης καὶ βασική, ἣν ἐπιστήμην ἀπεκάλεσαν λογικὴν. Λογικὴ εἶναι ἡ ἐπιστήμη ἡ διδάσκουσα τοὺς νόμους τοῦ ὀρθῶς διανοεῖσθαι, νόμους, οὓς ἠσπασθησαν καὶ ἀπεδέχθησαν ἅπασαι αἱ ἐπιστήμαι καὶ πρὸς οὓς μετὰ πίστεως σταθερᾶς καὶ ἀκλονήτου ἀτενίσασαι ἐχάραξαν τὴν πορείαν αὐτῶν. Ἦδη ἐρωτᾶται, ἡ Θρησκεία βασίζεται εἰς τὴν πίστιν; Τὴν πίστιν τὴν ἐκ τῆς λογικῆς ἀπορρέουσαν; Ποῦ βασίζεται ἡ πίστις τῆς ἐπιστήμης ταύτης; Ἡ ἰατρικὴ διὰ σειρᾶς πραγματικῶν παρατηρήσεων ἄγεται εἰς τὰ συμπεράσματά της, τούτων ἐδραζόντων ἐπὶ τῶν νόμων τοῦ ὀρθῶς διανοεῖσθαι καὶ ἅτινα ὡς τοιαῦτα τὰ ὑποστηρίζει ἀρρομένη τὴν ἐπὶ τὴν ὀρθότητα τούτων αὐτῆς πίστιν ἐκ τῶν νόμων τοῦ ὀρθῶς διανοεῖσθαι. Τὸ αὐτὸ πράττουσι καὶ αἱ λοιπαὶ ἐπιστήμαι. Ἡ θεολογία ὅμως πόθεν ἀρύεται τὴν πίστιν της, ποῦ βασίζει τὰ δόγματά της, ποῦ στηρίζει τὰ θεσπίσματά της; Μήπως ὑποτιμᾷ τὴν ἐκ τῆς λογικῆς πίστιν ἢ μήπως περιφρονῇ ταύτην; Τὸ ζήτημα ἡ θεολογία τὸ ἀφίνει σκοτεινόν, εἰάν ὅμως καὶ αὕτη θέλει νὰ ἐξαρθῇ εἰς τὸ ὕψος τῆς ἀληθείας νομίζομεν, ὅτι ὀφείλει νὰ διαλύσῃ πᾶν, ὅπερ ἀσαφὲς καὶ αἰνιγματῶδες περιβάλλει τὰς ἐνεργείας αὐτῆς. Τῆς θεολογίας ὁμιλούσης περὶ ἀληθείας, εἰάν ἤθελε ἀποδειχθῇ ὅτι αὕτη εἶναι ἀντικρὺς ἀντίθετος πρὸς τοὺς νόμους τοῦ ὀρθῶς διανοεῖσθαι δὲν πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι εἶναι τοῦτο αὐτὰ-

πάτη ; Καὶ οὕτω πως διὰ τῆς πίστεως, ἣτις δὲν ἐδράζει ἐπὶ τῆς λογικῆς, δεχόμεθα ὅτι ἀγόμεθα πρὸς τὴν ἀλήθειαν κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς Θεολογικῆς Ἐπιστήμης, δεχόμενοι ὅμως τοῦτο ὑποτιμῶμεν ἢ δὲν ὑποτιμῶμεν τὴν σοβαρότητα καὶ τὴν σημασίαν τῆς λογικῆς ; Διατί ἡ θεολογία ἀνέχεται τὴν ὑποτίμησιν τῆς σοβαρότητος τῆς λογικῆς, διατί αὕτη ζητεῖ τὴν ἀλήθειαν δι' ὁδοῦ εὐρισκομένης ἐκτὸς τῆς βάσεως ἐφ' ἣς ἐδράζει αὕτη ;

Καὶ αὐτὰ μὲν περὶ τῆς Θρησκείας, ὡς ἐπιστήμης. Ἦδη γεννᾶται ἡ ἀπορία, διατί παρατηρεῖται ἀδυναμία προσδοχῆς θεσπισμάτων ἐδραζόντων ἐπὶ τῶν θεμελίων τῆς ἀληθείας ἐκ μέρους ἐκείνων, οἵτινες ἐτάχθησαν νὰ ἐξυπηρετήσωσι τὰς ἀρχὰς τῆς πίστεως ; Μὰ δὲν νομίζετε, ὅτι εἶναι ἐπιβεβλημένον νὰ διαδηλώσουν σαφῶς οὗτοι, εἴαν εἶναι ἢ δὲν εἶναι ἀσύμφορον νὰ παρεμποδίζηται ἢ διὰ παντὸς μέσου κατήχησις τῆς ἀληθείας, διὰ τῆς καταρσίφως παντὸς δόγματος ἀντιτιθεμένου εἰς αὐτήν, ὅποθενδήποτε τοῦτο καὶ ἂν προέρχηται ;

Καὶ βεβαίως ἡ σκοπιμότης, ἣτις καθιστᾷ τὸ θρησκευτικὸν ἀπαραίτητον, ὡς στοιχεῖον προαγωγῆς τῆς ἀνθρωπίνης Κοινωνίας ἀπὸ ἀπόψεως ἠθικῆς δὲν δύναται νὰ ἀμφισβητηθῇ. Ἡ Θρησκεία ὡς τοιαύτη εἶναι ἐπιβεβλημένη καὶ σεβαστή, εἶναι δημιουργήματα τῆς ἐπιτακτικῆς ἀνάγκης ἑνὸς ἠθικοῦ φραγμοῦ τῶν ἐν τῇ ὑγιᾷ κοινωνίᾳ διαβιούντων, εἶναι ὁ χαλινός, ὅστις θέτει τέρμα εἰς πᾶσαν κακοβουλίαν δυναμένην ἐπιβούλως νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τῆς ἐν γένει ἀρμονικῆς διαβιώσεως διὰ τῆς ὑποσκελίσεως τῶν ἀρχῶν ἐφ' ἃς καθίσταται ἀπαραίτητος ἡ ρύθμισις τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας. Οὐχ ἥττον, εἴαν οὗτος ὁ σκοπὸς τῆς Θρησκείας, καὶ ὡς τοιαύτη ὄχι μόνον ἐπιβεβλημένη ἀλλὰ καὶ σεβαστή δὲν δύναται εἰμὴ πᾶς ἐξαιρούμενος ὑπὲρ τὰς συνθήκας τῆς διαβιούσης συγχρόνου κοινωνίας καὶ ἐρειδόμενος ἐπὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἐξυπηρετήσεως αὐτῆς καὶ μόνης τῆς ἀληθείας πᾶν, ὅπερ ἀντιτίθεται ταύτῃ νὰ καταπολεμηθῇ καὶ προτείνῃ ἐκείνων τῶν μέτρων τὴν λήψιν, δι' ὧν τις ἠθέλειν ἐξασφαλίσῃ τὴν διαβίωσιν τῶν ἀνθρώπων ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς τελειότητος, τῆς ἐφικτῆς καὶ δυνατῆς τουαύτης.

Ἐὰν κάθε ἔθνος ἔχει δημιουργήσῃ ὁρισμένην Θρησκείαν

καὶ ἔχει καθιερώσει ὠρισμένην μορφήν πολιτεύματος, ὠρισμένον τρόπον ἐκπαιδεύσεως καὶ ἔχει θέσει προσφυεῖς πρὸς τὸν χαρακτήρα του ὅρους καὶ νόμους, ὑφ' οἷς ρυθμίζεται ἐν τοῖς καθέκαστον ἡ ζωὴ αὐτοῦ, ὃ ἐπιστήμων δὲν δύναται οὐδὲ ἐπιτρέπεται ἐπηρεαζόμενος νὰ ταχθῆ ὑπὲρ τῶν μὲν ἢ τῶν δὲ ἄλλ' ὀφείλει, ἔχων ὡς βάσιν τὴν λογικὴν νὰ προσπαθήσῃ αἰ σκέψεις του νὰ ἐναρμονισθῶσι πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ προσεγγίξωσι πρὸς τὴν τελειότεραν μορφήν μιᾶς πολιτείας, εἰς ἣν νὰ μὴ διακρίνη οὔτε ἐθνισμόν οὔτε γλῶσσαν καὶ μιᾶς θρησκείας ἣτις νὰ ἦ ἐκτὸς καὶ ὑπεράνω τῶν ἐπικρατουσῶν τοιούτων !

Βεβαίως προκειμένου περὶ μιᾶς οἴασδήποτε θρησκείας, εἰάν ἤθελε ἐκφέρει τις τὴν κρίσιν του καί, εἰάν ἤθελε ἡ κρίσις αὐτοῦ νὰ μὴν ἀφίσταται τῆς λογικότητος, οὐδὲ νὰ παρασύρηται μεροληπτοῦσα ἐπηρεαζομένη, εἴτε ἀπὸ τὸ περιβάλλον, εἴτε ἀπὸ προκαταλήψεις, εἴτε ἀπὸ καλλιεργηθείσας ἰδέας κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν αὐτοῦ, εἴτε ἐρριζωμένας παραδόσεις, δὲν εἶναι δυνατόν εἰμὴ ὁμιλῶν περὶ οἴασδήποτε θρησκείας νὰ ὑμνήσῃ πᾶσαν τοιαύτην διὰ τὰ ἀγαθὰ, ἅτινα αὕτη δίδει εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ νὰ πολεμήσῃ αὐτὴν ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἀπὸ τὰ πάθη, τὰς κακίας, ἅτινα ζητεῖ νὰ ἐμβάλῃ εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν προλήψεων, ἅτινα ζητεῖ νὰ ἐμρυτεύσῃ εἰς τὰς συνειδήσεις αὐτῶν !

Ὁ κληρὸς, ἀντὶ νὰ ζητῆ νὰ διαφωτίσῃ τὴν ἀνθρωπίνην συνείδησιν πράττει κάτι ὅπως τὸ ἀντίθετον. Τὴν ἀλήθειαν τὴν φοβεῖται καὶ τὸν ἀγῶνα τὸν τίμιον καὶ εὐγενῆ δὲν δύναται νὰ τὸν δεχθῆ. Τί ὀφελεῖ, εἰάν πιστεύω, μετέχω τῶν μυστηρίων, προσεύχομαι καὶ ἐκπληρῶ ὅλους τοὺς ὑπὸ τῆς Θρησκείας ἐπιβεβλημένους τύπους ἐνῶ εἶμαι μακρὰν τῆς πραγματικῆς ἠθικῆς, εἶμαι μακρὰν τῆς ἀληθοῦς ἀνθρωπίνης τελειότητος, ἀφίσταμαι παντὸς εὐγενοῦς καὶ ἀγαθοῦ :

Ἡ ἀπάντησις τοῦ κληρικοῦ τοῦ ἐμμένοντος μετὰ ἰδιαζούσης ἐπιμονῆς εἰς μερικοὺς τύπους Θρησκευτικούς, ὧν τὴν σκοπιμότητα δὲν δυνάμεθα νὰ ἀρνηθῶμεν μὴ ἐμποδιζόμενοι νὰ μὴ δεχθῶμεν τὴν ὑπερβολικὴν πρὸς τούτους προσήλωσιν εἰς τὴν περίστασιν ταύτην εἶναι πρόδηλος ! Ὁ κληρικὸς διὰ τῆς ἐν γένει ψυ-

χοσυνυθέσεώς του εἶναι κατεσκευασμένος νὰ ὑπεραμείνηται τὰ τῆς πίστεως, ἔστω καὶ ἂν ταῦτα δὲν ἐξυπηρετοῦν τὸν σκοπὸν—οὗ ἠθικώτερος δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ—τῆς ἐξυψώσεως τοῦ ἀνθρώπου, νὰ ὑπεραμείνηται τὰ τῆς πίστεως, ἔστω καὶ ἂν ἡ πίστις αὕτη δὲν ἀντιπροσωπεύει εἰμὴ κενὰς λέξεις, δὲν ἐκπροσωπεῖ εἰμὴ μίαν σφαλερὰν Ἰδέαν, μίαν πρόληψιν, μίαν δεισιδαιμονίαν.

Ἡ λογικὴ εἵπομεν εἶναι ἐκείνη, ἣτις δίδει τὸ κῦρος τοῦ ἀναμφισβητήτου εἰς τὰ ἀποτελέσματα πάσης ἐρεῦνης ἐπιστημονικῆς: Ἡ πίστις δὲ ἡ ἀπορρέουσα καὶ βασιζομένη συνάμα ἐπὶ τῆς λογικῆς εἶναι ἡ μόνη δεδικαιολογημένη καὶ ἐπιβεβλημένη πίστις! Ὁ ἐπιστήμων ἐν τῇ ἐρεῦνῃ του δὲν δύναται νὰ ἀνεχθῆ φραγμούς, οὐδὲ προκειμένου νὰ ἀποφανθῆ περὶ οἵασδήποτε ἀρχῆς εἶναι δυνατόν νὰ δεχθῆ ταύτην, ὡς ἀληθῆ, ἐφ' ὅσον αὕτη εἶναι ἀντικρουσ ἀντίθετος πρὸς ἐκεῖνο, ὅπερ ἡ λογικὴ ὑπαγορεύει. Καὶ ἐρωτῶ τί σημασίαν ἔχουσιν οἱ τύποι ἀπέναντι τῆς οὐσίας; Βεβαίως δὲν δύναμαι νὰ ἀρνηθῶ τὴν σημαντικότητα καὶ ἀναγκαιότητα τῶν τύπων διὰ τὴν σκοπιμότητα αὐτῶν, οὐχ ἥττον τίς δύναται νὰ ὑποστηρίξῃ, ὅτι οἱ τύποι δὲν σκοποῦσι εἰμὴ εἰς τὸ νὰ θέτουσιν ὅρια εἰς τὴν οὐσιαστικότητα ἑνὸς πεδίου πνευματικῆς δράσεως; Δεχόμενος δὲ τις τοῦτο πῶς εἶναι δυνατόν, εἰμὴ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἀναγκαιότητα τούτων, ἐφ' ὅσον οὗτοι ἐξυπηρετοῦσι τὴν σκοπιμότητα ταύτην, ἀντιθέτως δὲ νὰ ἐνδεικνύῃ τὸ μεμπτόν, ἐφ' ὅσον οἱ τύποι ὄχι μόνον τὴν σκοπιμότητα δὲν ἐξυπηρετοῦσι παρεκκλίνοντες αὐτῆς, ἀλλὰ πολλάκις τείνουν νὰ ἔλθουν εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸν σκοπὸν οὗ ἀποτελοῦν οὗτοι τὸ ἔνδυμα;

Καὶ βεβαίως ὅλαι αἱ Θρησκεῖαι, ὅσον ἀφορᾷ τὸ ζήτημα τὸ τυπικὸν διαφέρουσιν ἀλλήλων, οὐδεὶς ὅμως δύναται νὰ ἀρνηθῆ, ὅτι ὅλαι τὸν ἴδιον σκοπὸν τείνουν νὰ ἐξυπηρετήσουν καὶ ἡ αὐτὴ εἶναι ἡ ἀφετηρία τῆς ὑπάρξεώς των. Αὕτη εἶναι ἡ θεωρία. Ἡ πραγματικότης ὅμως εἶναι, ὅτι οἱ Θρησκευτικοὶ τύποι, λεπτομέρειαι ἀναγόμεναι εἰς διαφόρους ἐκδηλώσεις λατρείας καὶ Θρησκευτικούς συμβολισμούς ἀποτελοῦσι τὸ Α καὶ τὸ Ω τῶν Θρησκευμάτων, ἐν τοῖς καὶ ἑκάστον τῆς πορείας αὐτῶν: Πέραν τούτου τὰ πάντα παραβλέπονται. Οἱ Θρησκευτικοὶ λειτουργοὶ ἀνεξαρτήτως τῆς χώρας καὶ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν δρῶσιν εἶναι ἀπο-

δεδειγμένον ἐκ τῆς Ἱστορίας ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, καὶ ἐν πάσαις ταῖς χώραις, ὅτι δὲν περιβάλλουσι τὰς ἐνεργείας αὐτῶν εἰμὴ διὰ τοῦ πέπλου προκαταλήψεων καὶ δεισιδαιμονιῶν, ἀτινας ἐνσπείρουσιν εἰς τὰς συνειδήσεις τῶν μαζῶν τοῦ ἀφελοῦς ὄχλου, καὶ ἀτινας καταλλήλως καλλιεργοῦντες δὲν πρᾶττουσιν, ἄλλο τι εἰμὴ νὰ ὑπεγείρωσιν ὅλα τὰ ποταπὰ ἐνστικτα τοῦ κατώτερου ἀνθρώπου, ἐνστικτα, ἀτινα ἐν τῇ ἀναπτύξει αὐτῶν καταπνίγουσι καὶ ἀπορροφῶσι πᾶσαν τάσιν πρὸς ἐξύψωσιν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ χθαμαλοῦ ἐπιπέδου τῆς ἀμαθείας εἰς τὸ ἐπίπεδον τοῦ εὐγενοῦς ἀνθρώπου, τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ἀνωτέρου τοῦ πεπρoικισμένου μὲ ἀισθήματα ἀγνὰ καὶ μεγάλα, μὲ νοῦν διαυγῆ καὶ κρίσιν ἰσχυράν, χαρακτῆρα σταθερὸν καὶ ἀρχὸς ἐντίμους καὶ ὕγιεις.

Καὶ βεβαίως μὴ δυναμένου νὰ ἀμφισβητηθῇ ὅτι ἀφρητορία, βάσις καὶ σκοπὸς τῆς θρησκείας εἶναι ἡ ἠθική, οὐδεὶς δύναται νὰ μεμφθῇ ἐκεῖνον ὅστις ὑπεραμεινόμενος τῆς ἠθικῆς ἤθελε καταπολεμήσῃ τὴν θρησκείαν ἀπὸ τῶν ἀπόψεων ἐκείνων, αἵτινες ὄχι μόνον δὲν ἐξυπηρετοῦσι τὴν ὑγιᾶ καὶ πραγματικὴν ἠθικὴν ἀλλὰ τοῦναντίον εὐρίσκονται εἰς κατάφωρον ἀντίθεσιν πρὸς ταύτην. Καὶ τίς δύναται νὰ ἀμφισβητήσῃ, ὅτι ὁ κλῆρος διὰ τῆς ἀμαθείας του δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ, ὡς ὄργανον πραγματικῆς διαπαιδαγωγήσεως καὶ ἀνυψώσεως τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως εἰς τὴν οὐσιαστικὴν καὶ ὑγιᾶ ἠθικὴν διὰ καταλλήλου καλλιεργείας τῶν εὐγενῶν ιδεῶν ἀφ' ὧν ἀφίσταται οὗτος πολὺ διὰ τῆς ἐμμονῆς του εἰς τύπους, ὧν τὴν σοβαρότητα θέτει ὑπεράνω τῆς σημαντικότητος τῆς πραγματικῆς ἀληθείας, ἥτις ἐδράζει ἐπὶ τῶν καθιερωθέντων ὑπὸ τῆς λογικῆς νόμων τοῦ ὀρθῶς διανοεῖσθαι ; Ἡ τίς δύναται νὰ ἀμφισβητήσῃ τὸ δικαίωμα τοῦ ὑπεραμεινομένου τῆς ἠθικῆς νὰ καταπολεμήσῃ πᾶν, ὅπερ ἀντιτίθεται εἰς ταύτην, ἀσχέτως ἐὰν παρουσιάζεται τοῦτο ὑπὸ τὴν μίαν ἢ ἄλλην μορφήν ; Καὶ ἐρωτῶ τί σημασίαν διὰ τὴν ἠθικὴν ἔχει ὅταν ἀνήθικός τις ᾖν, εἶναι ἄκρως ἀφωσιωμένος εἰς τὰ δόγματα τῆς θρησκείας ; Τί σημασίαν ἔχει διὰ τὴν ἠθικὴν ἡ παραδοχὴ ὅτι τὸ πνεῦμα ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ πατρὸς, ἐφ' ὅσον τοῦτο δὲν δύναται νὰ ἀποδειχθῇ οὐδὲ ἐξελεγχθῇ καὶ ἐφ' ὅσον ἡ

παραδοχή ἢ μὴ τούτου δὲν συνεπάγεται ἀναγκαίως τὴν ἠθικοποίησην ἢ μὴ τοῦ ἀτόμου; Εἰς τί ἐπομένως δύναται νὰ ἀποδοθῆ ἢ ἐμμονὴ εἰς λεπτομερείας αἰρέσεων, αἵτινες μάλιστα δὲν δύνανται νὰ ἐξελεγχθῶσι οὐδὲ νὰ θεωρηθῶσι ὡς συντελιστικὸς παράγων πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῆς ἀληθείας;

Ἡ ἐλευθερία τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως, ὡς καὶ ἡ τῆς ἐκδηλώσεως ταύτης ἐπισήμως, πλήρως καθιεροῦται παρ' ὄλων τῶν Συνταγμάτων ὄλων τῶν πεπολιτισμένων λαῶν. Τονίζεται ὅμως ἢ ἀφίεται νὰ ὑπονοηθῆ διὰ τῶν σχετικῶν ἄρθρων τῶν Συνταγμάτων τούτων, ὅτι ἡ ὑποστήριξις τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας ὑπὸ τὰς διαφόρους αὐτῆς ἀπόψεις προϋποθέτει, ὡς ἀναγκαῖον καὶ ἀπαραίτητον ὅρον, ὅπως ἡ θρησκεία, ἥς ἡ ἐλευθερία ἐξασφαλίζεται, μὴ ἀντιβαίνει εἰς τὴν ἠθικὴν. Τοῦτο καθιστᾷ ἀναμφισβήτητον, ὅτι βάσις πάσης θρησκείας δεόν νὰ ἦ ἡ ἠθικὴ. Ἐπομένως οὐσιαστικῶς ἅπασαι αἱ θρησκείαι συναντῶνται εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο· ἐκεῖνο, ὅπερ χωρίζει καὶ διαιρεῖ τὰς θρησκείας εἶναι αἱ λεπτομέρειαι αἱ ἀναγόμεναι εἰς δογματικούς τύπους, ἀλλὰ ἐὰν τοῦτο εἶναι ἀναμφισβήτητον ἐξ ἴσου ἀναμφισβήτητον εἶναι ὅτι, ἐφ' ὅσον λεπτομερειακοὶ τύποι γίνονται ἀφετηρία τῆς διαιρέσεως τῶν θρησκευμάτων, πᾶσα προσπάθεια ἀποβλέπουσα εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς ἠθικῆς δὲν εἶναι δυνατόν εἰμὴ δεδικαιολογημένως νὰ χαρακτηρίσῃ τοὺς τύπους τοὺς δογματικούς, ὡς ἀφισταμένους τῆς ἠθικῆς, ἐφ' ὅσον οὗτοι ἀποτελοῦν τὴν ἀφετηρίαν ἑνὸς διχασμοῦ, μιᾶς διαιρέσεως, ἣν οὐδεμία ὑγιῆς καὶ πραγματικῆς τάσις πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῆς κατ' οὐσίαν συμφερούσης καὶ ἐπιβεβλημένης ἐνότητος τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιδοκιμάσῃ.

Νομίζω, ὅτι ἡ ἐνότης τῆς πραγματικῶς ἠθικῆς συνειδήσεως δὲν ἀφίσταται τῶν ἀρχῶν, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν βάσιν τῆς ὑψηλῆς Ἰδεολογίας τῶν Ἀποστόλων καὶ τοῦ Χριστοῦ. Νομίζω ἐπομένως, ὅτι πᾶσα προσπάθεια πρὸς τοῦτο θὰ ἦτο ἐπιβεβλημένον, ὅπως ἄρῃ πᾶσαν προκατάληψιν καὶ ἐξουδετερώσῃ πάντα δογματικὸν τύπον, ὅποθενδήποτε οὔτος καὶ ἂν ἔχῃ τὴν ἀφετερίαν. Νομίζω δέ, ὅτι ὑπάρχει μία ἀποψις τῆς θρησκείας, ἥτις ὡς ἐκ τῆς καθ' ὅλου ἐν ταῖς λεπτομερείαις

ἐνεργείαις αὐτῆς ἀποτελεῖ ἓνα ἐκ τῶν σοβαρωτέρων καὶ μεγαλυτέρων κωλυμάτων διὰ τὴν ἀναγκαίαν ἐπιβεβλημένην καὶ καθολικῶς συμφέρουσαν ἐνότητα τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως. Καὶ βεβαίως πρέπει νὰ ἀρθοῦν καὶ ὑποχωρήσουν αἱ λεπτομέρειαι αἱ δογματικαὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεώς τῶν ἐκείνης, ἀφ' ἧς ὄχι μόνον ἠθικὴν βᾶσιν δὲν ἔχουν ἀλλὰ τοῦναντίον γίνονται ἢ πηγὴ προκαταλήψεων καὶ σφαλερῶν ἰδεῶν, αἵτινες διατηροῦσι τὸ χάσμα τοῦ διχασμοῦ τῆς ἠθικῆς, ἐφ' ἧς ἐδράζει ἡ ἐξύψωσις καὶ τελειοποιήσις τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως.

Καὶ θὰ ἠδύνατό τις διὰ πληθῆος παραδειγμάτων νὰ καταδείξῃ, ὅτι ὅλαι αἱ θρησκεῖαι ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ὅλων τῶν χωρῶν συναντῶνται εἰς τὸ σημεῖον τῆς σκοπιμότητος ἔχουσαι τὴν αὐτὴν ἀρετηρίαν. Θὰ ἠδύνατό τις νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι αἱ ἐν ταῖς λεπτομερείαις δογματικαὶ τυπικαὶ αὐτῶν διαφοραὶ ἤρτηνται ἐκ τῆς κλιματολογικῆς διαφορᾶς, τοῦ ἰδιάζοντος τοῦ χαρακτῆρος ἐκάστου λαοῦ, τῆς ἐπιδράσεως τῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν, αἵτινες εἶναι ἀνάλογοι μὲ τὰ ἔθιμα καὶ τοὺς νόμους μιᾶς Πολιτείας. Ἡ φιλοσοφία εἶναι τὸ κίνητρον τῆς Πνευματικῆς δράσεως. Ἡ φιλοσοφία εἶναι ἡ ὑπερτάτη ἐκδήλωσις τῆς ἀνθρωπίνης διανοήσεως, ἥτις ἐν τῇ καθολικωτέρᾳ αὐτῆς ἀπόψει ἐξετάζει τὰ ὑψηλότερα προβλήματα, ἅτινα ἀνάγονται εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ὑπαρξιν, ἀποτελοῦσα ἐν τῇ ἐξετάσει τούτων τὸ προοίμιον τῶν μετέπειτα ἐξελειχθέντων ἐν τῇ εἰδικωτέρᾳ δράσει τῇ πνευματικῇ μερικωτέρων τῆς φιλοσοφίας διακλαδώσεων. Ἡ Πολιτεία, ἡ Κοινωνία, ἡ Θρησκεία, ἡ Παιδεία, ἡ Ἰατρικὴ εἶναι ἀπόρροια τῆς ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ ἐκδηλωθείσης ὑπερτάτης πνευματικῆς ἐνεργείας. Ἡ ἀφετηρία τῶν πνευματικῶν ἀπόψεων ὑφ' ἧς ἐξελίσσεται ἡ ἀνθρωπίνη ζωὴ εἶναι ὁ Νοῦς, ὅστις διαφαίνεται ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ ἐν τῇ ὑψηλοτέρᾳ αὐτοῦ ἐκφάνσει.

Καὶ ἡ φιλοσοφία ἐν τῇ ὑψηλοτέρᾳ καὶ γενικωτέρᾳ αὐτῆς δράσει ἔθεσε τὰς βᾶσεις, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ ἀνθρωπίνη πνευματικὴ ἐνέργεια ὁρμωμένη θὰ ἠδύνατο νὰ τραπῇ εἰς τὴν ἔρευναν καὶ πρόοδον ἐν τοῖς διαφόροις εἰδικωτέροις πνευματικοῖς παιδίοις. Καὶ ἔθεσε ἀρχικῶς τοὺς νόμους ὑφ' οἷς ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια ἔδει νὰ προβῇ εἰς τὴν δημιουργικὴν πνευματικὴν δρασιν, ἵνα μετέπειτα θέσῃ τὰς γενικὰς ἀρχὰς τῆς ψυχολογίας καὶ ἠθικῆς :

Ἐπίσης ἐν τῇ ἐρευνῇ τῶν φυσικῶν φαινομένων ἐζήτησε νὰ ἐξακριβώσῃ τοὺς νόμους ὑφ' οἷς διέπεται ἡ λειτουργία αὐτῶν: Καὶ οὕτω ἔχομεν ἐντεῦθεν μὲν τὴν Ἰδεολογίαν ἐκεῖθεν δὲ τὰς Φυσικὰς Ἐπιστήμας. Καὶ ἡ Ἰδεολογία ἔχουσα ὡς ἀφετηρίαν τοὺς λογικοὺς καὶ ἠθικοὺς νόμους τοὺς μὲν ἐδράζοντας ἐπὶ τῆς Μαθηματικῆς Ἐπιστήμης, τοὺς δὲ ἐπὶ τῆς Ψυχολογίας, ἐχρησίμευσε ὡς βάσις τῶν Ἰδεολογικῶν Ἐπιστημῶν, αἵτινες εἶναι ἡ Νομική, ἡ Φιλολογία, ἡ Θεολογία: Ἐὰν ὅμως ταῦτα οὕτως ἔχουν ἐν τῇ θεωρητικῇ αὐτῶν ἀπόψει, ἄλλως ἔχουν ἐν τῇ πραγματικῇ ἐξελίξει. Βεβαίως ἡ Θρησκεία ἔχει, ὡς ἀφετηρίαν μίαν βάσιν ἠθικὴν, ἀλλ' αὕτη παραμένει ἀπαρამείωτος καὶ ἀκεραία ἐν τῇ ἐξελίξει τῶν διαφόρων θρησκευμάτων, ἢ μήπως ἐν τῇ πορείᾳ αὐτῶν τούτων ὄχι μόνον ἀλλοιοῦσι καὶ παραφθείρουσι τὴν βάσιν ταύτην ἵνα ἔλθῃ ὡς ἀποτέλεσμα ἡ πλήρης ἀνατροπὴ ταύτης; Καὶ βεβαίως ἐκεῖνος ὅστις ἠθέλε ἐξετάσει ἐπισταμένως καὶ ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὴν πραγματικὴν ὄψιν τῶν πραγμάτων δυστυχῶς θὰ εὗρεθῇ εἰς τὴν σκληρὰν ἀνάγκην νὰ ἀποφανθῇ ὑπὲρ τῆς δευτέρας γνώμης, καθ' ἣν κάθε Θρησκεία ἐν τῇ ἐξελίξει αὐτῆς ἐν ταῖς εἰδικωτέραις ἀπόψει τῆς πραγματικῆς δράσεως ἔρχεται πολλάκις ἀντικρουσ ἀντίθετος νὰ παρουσιασθῇ πρὸς τὴν ἀφετηρίαν αὐτῆς. Ἀλλὰ καὶ αὕτῃ ἡ Ἱστορία ἐρχομένη συνεπίκουρος πιστοποιεῖ τὸ ἀναμφισβήτητον τῆς ἀληθείας ταύτης: Παντοῦ βλέπομεν ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τοὺς λειτουργοὺς τῶν διαφόρων θρησκευμάτων ὡς τοὺς μᾶλλον κακοὺς συμβούλους τῆς ὑγιоῦς ἠθικῆς: Ὁ κλῆρος ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων εἰς τὴν Αἴγυπτον, τὴν Συρίαν τὴν Ἀβυσσηνίαν, καὶ ὅλα ἐκεῖνα τὰ ἔθνη ἐκ τῶν ὁποίων ἐξέλαμψε ὁ περικλεῆς καὶ ἔνδοξος πολιτισμὸς τῆς Ἀνατολῆς, οὗ τὰς ἀρχὰς υἱοθετῆσαν τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος ἐσυνέχισε τὴν ὑπέρολαμπρον πορείαν τούτου, ὁ κλῆρος ἦτο τὸ ὄργανον διὰ τοῦ ὁποίου ὑπειδάλλοντο αἱ προλήψεις, ἡ ἐκμετάλλευσις, ἡ ἀσχημοσύνη, τὸ ψεῦδος, ἡ ἀνηθικότης. Ὁ κλῆρος εἶναι ὁ ἀπὸ ἀνέκαθεν κληροδόχος τῆς πλάνης, τῆς ὑποκρισίας, τῶν ὀργίων. Μήπως δὲ καὶ εἰς τὴν Μεσαιωνικὴν ἐποχὴν ὁ κλῆρος—ὁ χριστιανικὸς λεγόμενος κλῆρος—δὲν ἀπεδείχθη ἀφιστάμενος τῆς Εὐαγγελικῆς Ἰδεολογίας ριζικῶς; Μήπως ὁ Χριστιανισμὸς δὲν εἶναι ἡ ἀφετηρία

σφαγῶν, ἀκολασίας, ἀπάτης καθ' ὅλην τὴν διαρροὴν τοῦ Μεσαίωνος; Ἀλλὰ μήπως καὶ εἰς τὴν σημερινὴν ἐποχὴν ἡ πλειονότης τοῦ κλήρου δὲν ἀποτελεῖ τὸν κήρυκα τῆς πνευματικῆς νάρκης, τῆς πνευματικῆς στασιμότητος, τῆς ἀμαθείας καὶ τῆς ἀνηθικότητος;

Καὶ τὸ ὅτι ὁ κλήρος, ὄχι μόνον δὲν συμβάλλει εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς ἠθικῆς καὶ τὴν ἐμπέδωσιν τῆς ἀληθείας εἶναι ἀναμφισβήτητον. Ἐπὶ τοῦ μεσαίωνος ὁ κλήρος, ἀπετέλει προνομιοῦχον τάξιν, οὔτε μὲ φόρους ἐπεβαρύνετο, ὡς καὶ οἱ εὐγενεῖς, ἐθεώρει δὲ τὴν παιδείαν, ὡς μὴ προσιδιάζουσαν εἰς τὸ ἐξαίρετον τῆς φύσεως αὐτοῦ, ἀπέβλεπε πρὸς ταύτην, ὡς τι τίγον τὸν ἰδιάζοντα προνομιοῦχον αὐτοῦ χαρακτῆρα, ὡς τι εὐτελὲς καὶ ἀνάξιον διὰ τὴν ἀριστοκρατικὴν αὐτοῦ ὕψηλότητα. Ὁ κλήρος ἐμφανιζόμενος ὡς κληροδόχος τοῦ μάρτυρος τοῦ Γολγοθᾶ, τῶν ἀρχῶν, ἅς οὗτος ἐθέσπισε, παρουσιάζεται ἀντικρὺς ἀντίτιθέμενος πρὸς πᾶν, ὕπερ, ἡ ὑγιῆς ἠθικὴ ἐπιβάλλει. Οἱ πάπαι, οἱ μόνοι γνήσιοι ἀντιπρόσωποι τοῦ Θεοῦ, διέπραξαν εἰς βᾶρος τῆς ἠθικῆς τὰ μεγαλύτερα ἐγκλήματα. Ὁ Ἰησουϊτισμὸς τὰς περισσοτέρας φανυλότητος καὶ αἰτιμίας διέσπειρε καθ' ὅλην τὴν τροχίαν τῆς ἐν γένει αὐτοῦ δράσεως. Ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ἠθικὴ, καθ' ὅλην τὴν διαρροὴν τοῦ Μεσαίωνος ὑφίσταται ἐκ μέρους τοῦ Χριστιανισμοῦ τοὺς βαρυτάτους ἐξευτελισμούς, τοὺς χαμερπεστέρους κολαφισμούς!

Ὁ Χριστιανισμὸς, ὡς πιστοποιεῖ ἡ Ἱστορία ἐν τῇ ἐξελίξει τοῦ μεσαίωνος ὠργίασε εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἀνηθικότητος! Ὁχι μόνον δὲν εἰργάσθη διὰ τὴν ἐξύψωσιν τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως, ὄχι μόνον δὲν ἐμόχθησε ὑπὲρ τῆς δημιουργίας μιᾶς ὑγιοῦς καὶ πραγματικῆς ἠθικῆς, ἀλλὰ τοῦναντίον ἀπετέλεσε τὸ μεγαλύτερον καὶ σοβαρώτερον πρόσκομμα ἐν τῇ σταδιοδρομίᾳ τῆς εὐγενοῦς ἀνθρωπίνης δράσεως, ὑπῆρξεν ὁ φορεὺς τῆς στασιμότητος, ὁ κυριώτερος στύλος τῆς ἀμαθείας, ἣν ἐκαλλιέργει μὲ συστηματικότητα διὰ τῶν προλήψεων, τῶν δεισιδαιμονιῶν, τοῦ ψεύδους! Κατὰ τὸν μεσαίωνα ὁ ἱερεὺς διατηρεῖ τὸ ἰδιάζον τοῦ χαρακτῆρος τῶν ἱερέων ὅλου τοῦ κόσμου καὶ ὅλων τῶν ἐποχῶν. Ἡ ἀμάθεια, ἣτις περιέβαλλε τοὺς ἱερεῖς τῆς πρωτογόνου ἐποχῆς τῆς Ἱστορίας ἀποτελεῖ τὸν πρῶτιστον αὐτοῦ χαρακτῆρα, τὸ ἔργον

του είναι ἡ ὑποκίνησις ὅλων τῶν ἐλατηρίων, ἀτινα φανατίζουσι τὴν ἀνθρωπίνην συνείδησιν, ἐμβαπτίζοντα ταύτην εἰς τὴν θρησκομανίαν. εἰς τοὺς δογματικούς τύπους, οὓς ἔθετον ὑπεράνω τοῦ εὐγενεστάτου σκοποῦ τῆς τελειοποιήσεως καὶ ἐξυψώσεως τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως.

Ἄλλὰ μήπως καὶ ὁ ἱερεὺς τοῦ σημερινοῦ αἰῶνος δὲν εἶναι ἡ ἀντιγραφή τῶν ἱερέων ὅλων τῶν αἰώνων ;

Ὁ σημερινὸς ἱερεὺς ἐξαρτᾷ τὴν ἠθικὴν του ἀπὸ τὴν διατήρησιν κόμης ἂν καὶ ὁ Παῦλος ὁ Ἀπόστολος ρητῶς λέγει, ὅτι χαρακτηρίζει ἀτιμίαν ἡ διατήρησις κόμης ἐκ μέρους τοῦ ἀνδρός, ἀπὸ τὴν διατήρησιν μακροῦς βρωμεροῦς γενειάδος, ἀπὸ τὴν πένθιμον περιβολὴν του τὴν ἐξεικονίζουσαν λίαν προσφυῶς τὸ σκότος, ὅπερ βασιλεύει εἰς τὴν ψυχὴν του !

Περικλείει τὴν ἠθικὴν καὶ συγκρατεῖ ταύτην ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς αὐτοῦ ἐμφανίσεως ! Ἡ ἐξωτερικὴ αὐτοῦ ἐμφάνισις εἶναι τὸ Α καὶ τὸ Ω τῆς ἠθικότητος. Μίαν τρίχα, ἐὰν τοῦ ἀφαιρέσητε, ἠθέλετε διαπράξει ἱεροσυλίαν ! Αὕτῃ εἶναι ἡ νοοτροπία τοῦ ἱερέως τοῦ τόπου μας. Ἡ αὐτοῦ ἀγιότης εἶναι τὸ ἔνδυμα, ὅπερ, ὡς διὰ μαγείας τὸν ὑψώνει μέχρι τῆς Βασιλείας τῶν Οὐρανῶν, ἵνα ἐπικοινωνήσῃ μετὰ τοῦ Ὑψίστου ! Ἡ ἐκκλησία, ἣτις ἀγιάζει τὸν γάμον δὲν ἐπιτρέπει τοῦτον εἰς τὸν ἐπίσκοπον καὶ εἰς τοὺς πρεσβυτέρους !

Μὰ διατὶ τοῦτο; Μήπως ὁ γάμος θίγει τὴν ἀγιότητα τοῦ ἀγίου Ἐπισκόπου ; Ἀλλά, ἐὰν συμβαίῃ τοῦτο τότε πρέπει νὰ διαστείλωμεν τὴν ἀγιότητα τοῦ γάμου ἀπὸ τὴν ἀγιότητα τοῦ Ἐπισκόπου, καὶ νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἡ ἀγιότης τοῦ Ἐπισκόπου εὐρίσκεται ὑπεράνω τῆς ἀγιότητος τοῦ γάμου ; Ταῦτα ὅμως, ἐὰν οὗτος δέχεται ἡ νοοτροπία τῶν ἱερέων, εἰπῆτε μου εἶναι δυνατὸν νὰ συμβιβάσῃ ἡ λογικὴ ; Ἀλλά ἐὰν τοῦτο δὲν συμβιβάζεται μετὰ τὴν λογικὴν μήπως συμβιβάζεται μετὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Παύλου, ὅστις ὄχι μόνον συνιστᾷ εἰς τοὺς Ἐπισκόπους τὸν γάμον ἀλλὰ καὶ τὸν ἐπιβάλλει ;

Ὁ Χριστιανισμὸς οὕτω πως ἐμφανίζεται εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους, ἀντάξιος κληροδόχος τῆς Χριστιανικῆς νοοτροπίας τοῦ μεσαίωonos, ἣτις ἀπετέλεσε τὴν βάσιν ὅλων τῶν ἀνηθικοτήτων,

αἵτινες ἀντικρως ἀντιτίθενται πρὸς τὰς ἀρχάς, αἵτινες χαρακτηρίζουσι τὴν Εὐαγγελικὴν Ἰδεολογίαν, ἣτις ἐβασίσθη ἐπὶ τῆς ἠθικῆς βάσεως τῆς ἀλληλεγγύης καὶ τῆς ἀγάπης. Ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ἀλληλεγγύη ἐφυγαδεύθησαν ἀπὸ τὴν ἀτμόσφαιραν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὅστις ἀντικατέστησε ταύτην διὰ δογματικῶν τύπων, ἀντιτιθεμένων ριζικῶς πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἀδελφοποιήσεως, ἐφ' ἧς ἐστήριξαν τὴν ἀναβάπτειν, τὴν ἠθικὴν τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως, οἱ Εὐαγγελισταί !

Τὴν τελειότητα τὴν ἀνθρωπίνην ὁ Χριστιανισμός, ὅπως ὕλαι αἱ θρησκεῖαι τὴν στηρίζει εἰς τὴν πίστιν πρὸς τοὺς δογματικοὺς τύπους, οἵτινες ἀποτελοῦν τὸν κυριώτερον χαρακτῆρα αὐτῆς ! Ἡ ἠθικὴ, ἣτις ὄφειλε νὰ ἀποτελῇ τὴν βάσιν καὶ τὸν σκοπὸν μιᾶς θρησκείας δυστυχῶς δὲν ἀποτελεῖ, ὡς θὰ ἔπρεπε τὸ κέντρον τῆς ἐνιαίας προσπαθείας τῆς πραγματικῆς δράσεως τῆς θρησκείας ἐν τῇ ἐν τοῖς καθέκαστον πορείᾳ αὐτῆς ! Ἡ πίστις καὶ ἀφοσίωσις πρὸς τοὺς ἠθικοὺς νόμους, ἐφ' ὧν ἐδράζει ἡ ἀνθρωπίνη τελειότης δυστυχῶς παραγκωνίζεται καὶ ὑποχωρεῖ πρὸ μερικῶν λεπτομερειακῶν τύπων, οἵτινες ἀποτελοῦν τὸ Α καὶ τὸ Ω τῶν θρησκευμάτων, τύπων πρὸς οὓς μετὰ φανατικῆς δεισιδαίμονος πίστεως ἐνατενίζουσι οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν τάξιν τοῦ Κλήρου. Ὁ ἐπικινδύνως δεισιδαίμων κληρικὸς φωνασκεῖ, ἂν δὲν συμμετάσχῃ τῶν ἀχράντων μυστηρίων, οὐκ εἰσελεύσει εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ! Ὁ κληρικὸς δὲν διακρίνει ἠθικοὺς καὶ ἀνηθικούς ἀνθρώπους ἀλλὰ ὑπέικοντας εἰς τοὺς δογματικοὺς τύπους καὶ μὴ τοιούτους. Καὶ οὕτω πως σχηματίζεται μία συμπαγῆς ἐπικίνδυνος μάζα ἐνὸς ὄχλου ἀκατεργάστου διανοητικῶς καὶ ἠθικῶς, ὅστις προσδοκᾷ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀπὸ τὴν εὐνοίαν τοῦ ὑψίστου, ἣν εὐνοίαν ζητεῖ νὰ ὑφαρπάσῃ διὰ τῆς φανατικῆς καὶ πείσμονος προσκολλήσεώς του εἰς τὸ ὄστρακον τοῦ δόγματος, τῆς θρησκολήπτου ἀφοσιώσεως πρὸς ἐκεῖνο, ὅπερ ὁ ἱερεὺς περιβάλλει διὰ τοῦ πέπλου τοῦ μυστηρίου !

Ὁ αἰωνίως μυστηριώδης πέπλος περιβάλλει πάντοτε τὰς θρησκευτικὰς τελεσιουργίας ! Ὁ Ἱερεὺς διανύει διὰ μέσου τῶν αἰώνων τὴν τροχιάν τῆς πορείας πρὸς ἣν εἶναι ἐντεταλμένος μοιραίως νὰ βαίνη, τὴν πορείαν τῆς ἐπισκοτίσεως καὶ συγχύσεως τῆς

ἀνθρωπίνης συνειδήσεως διὰ τῆς προβολῆς πάντοτε τοῦ πέπλου τοῦ μυστηρίου! Ἡ πραγματικὴ ἀλήθεια, πᾶσα προσπάθεια πρὸς διαφώτισιν καὶ ἐξύψωσιν τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως συναντᾷ τὴν μεγαλυτέραν ἀντίδρασιν εἰς τὸν Θρησκευτικὸν φανατισμὸν καὶ τὰς δεισιδαίμονας προλήψεις, ἅτινας μετὰ σατανικῆς μεθοδικότητος καλλιεργεῖ ὁ αἰωνίως ἴδιος ἱερεὺς ὁ διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἱερεὺς! Ἡ λογικὴ τὸν φοβίζει, μετὰ γλευασμοῦ δὲ ἐκφράζεται δι' αὐτὴν. Τί σημασίαν λέγει ἔχει ἡ λογικὴ ἀπέναντι τῆς πίστεως; Ἀλλὰ καὶ ἐγὼ ἐρωτῶ, τί σημασίαν ἔχει ἡ πίστις, ὅταν δὲν ἀπορρέει ἐκ τῆς λογικῆς, ὅταν δὲν ἐδράζει ἐπὶ τῆς ἀληθείας, ὅταν δὲν ἀποβλέπει εἰς τὴν ἠθικὴν, ὅταν δὲν ἐνατενίζει εἰς τὴν τελειότητα καὶ ἐξύψωσιν τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως;

Ἡ ἰδέα τοῦ ὑπεριάτου ὄντος, ὡς ἀνωτέρας ὑπάρξεως εὐρισκομένης ἐκτὸς καὶ ὑπεράνω τοῦ κόσμου ἀπετέλεσε τὸ ἀντικείμενον τῆς φιλοσοφίας ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Σωκράτους. Ἀλλὰ, ὅτι καὶ ἂν ἐλέχθη ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου καὶ ὅλα τὰ θεσπίσματα τὰ συναφῆ μὲ τὸ ζήτημα αὐτὸ τῆς φιλοσοφίας καὶ ὅλαι αἱ ἐπιστημονικαὶ ρήσεις διαπρεπῶν κατὰ καιροὺς ἐπιστημόνων δὲν ἀποτελοῦν εἰμὴ ζήτημα καθαρῶς ἰδεολογικόν. Ὁ λαὸς ὅμως ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῆς διανοητικῆς αὐτοῦ ὑποστάσεως εἶναι ἀναντίρρητον καὶ ἀποδεδειγμένον ἐκ τῆς Ἱστορίας, ὅτι δὲν εἶναι πρόσφορος διὰ ζητήματα καθαρῶς ἰδεολογικά, οὐδὲ ἐπιδεικτικός, ἵνα ἐγκύψῃ εἰς ἐννοίας μὲ τὰς ὁποίας ἀπησχολήθησαν ἀνωτέρας παιδείας καὶ ὑπερέρας διανοητικῆς δυνάμεως. Ὁ λαὸς εἶναι ἦτο καὶ θὰ εἶναι λάτρης τῶν εἰδώλων. Διὰ νὰ ἐξαρθῇ κανεὶς εἰς τὴν πραγματικὴν ἐννοίαν τῆς Ἰδέας τοῦ ὑπεριάτου ὄντος, ὡς ἀνωτέρας διανοητικῆς ὑπάρξεως διηκούσης διὰ μέσου τοῦ κόσμου, εἶναι ἐπιβεβλημένον, ὅπως προὔποτεθῇ ἀνωτέρα παιδεία ἐν συνδυασμῷ μὲ τὰ προσόντα, ἅτινα χαρακτηρίζουν μίαν διάνοιαν ἐπιστημονικὴν. Ἀλλ' ὁ χειρῶναξ, ὁ ἐργάτης, ὁ γεωργός, ὁ βιοπαλαίων λαός, ὁ κόσμος ὁ συγκείμενος ἀπὸ πλήθους ἀνθρώπων μὲ μετρίαν μόρφωσιν καὶ μὲ ἔλλειψιν ἐκτάκτου διανοήσεως, ὁ κόσμος—λέγω αὐτὸς—δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ δεχθῆμεν, ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξαρθῇ εἰς τὴν ἐννοίαν τοῦ ὄντος, τὴν ἐννοίαν τῆς ἀνωτέρας ὑπάρξεως, τὴν ἐννοίαν τοῦ Θεοῦ, ἢ ὁπωσ-

δήποτε ἄλλως ἠθέλετε ἐκφράσει ἐκεῖνο, ὅπερ αἰσθάνεσθε ὑπε-
ράνω καὶ ἐκτὸς ἡμῶν, ὡς ρυθμιστὴν τῆς ὅλης ἁρμονίας τοῦ
σύμπαντος καὶ δημιουργὸν παντός, ὅπερ τοῦτο περιβάλλει. Ὁ
ὄχλος ὁ ἡμιμαθῆς μοιραίως θὰ ἔρη πάντοτε ὀπισθεν τοῦ
ἄρματος τῆς εἰδωλολατρείας καὶ τοῦτο, διότι εἶναι φύσει ἀδύ-
νατον νὰ συνδυασθῇ ἡ ἡμιμάθειά του μετὰ τὴν Ἰδεολογίαν καὶ
μετὰ ὅ,τι δυνατὸν αὕτη νὰ ἐθέσπισε. Καὶ τοῦτο πρὸς ὃ ἡ λογικὴ
στρεφομένη διατόρως ἠθέλε θεσπίσει ἀποδεικνύουσα τὸ ἀδύνα-
τον τῆς ἀμφισβητήσεώς του, δυνάμεθα νὰ ἀντιληφθῶμεν καὶ ἐξ
αὐτῶν τῶν πραγμάτων. Ὁ ἀπλοῦς χωρικός, ὁ κατ' ἐξοχὴν τύ-
πος τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ἀνήκοντος εἰς τὴν λαϊκὴν τάξιν δὲν εἶναι
δυνατὸν νὰ ἀπευθύνη λατρείαν πνευματικὴν, ὡς ἀπαιτεῖ τὸ Εὐαγ-
γέλιον πρὸς τὴν κατ' ἐξοχὴν ὑπερέχουσαν πνευματικὴν μορφήν τοῦ
ὑπερτάτου ὄντος, ὅπερ ἡ μὲν φιλοσοφία ἀποκαλεῖ ὅτε μὲν ἀφε-
τηρίαν τῶν διαφόρων ἀπόψεων τῆς ζωῆς, ὅτε δὲ ὑπέροτατον ὄν,
τὸ δὲ Εὐαγγέλιον Πατέρα οὐράνιον, αἱ μετέπειτα δὲ γενεαὶ Θεόν!
Ὁ ἄνθρωπος τοῦ λαοῦ μὴ δυνάμενος νὰ ἐξαρθῇ εἰς τὴν πραγ-
ματικὴν ἔννοιαν τοῦ Θεοῦ, ὡς εὐρισκομένην ἐκτὸς τόπου καὶ
χρόνου μὴ δὲ δυνάμενος νὰ προσηκειωθῇ πρὸς τὴν καθαρῶς ἰδεο-
λογικὴν ἀποψιν τῆς ἀπονομῆς λατρείας εἰς αὐτὸν ἐν παντὶ χρόνῳ
καὶ τόπῳ τοῦ Ναοῦ αὐτοῦ ἐδράζοντος ἐπὶ τῆς πραγματικῆς
ἀληθείας καὶ τῆς γνησίας ἀρετῆς, δὲν εἶναι δυνατὸν εἰμὴ νὰ ἔρη
ὀπισθεν τοῦ ἄρματος τῶν προκαταλήψεων καὶ δεισιδαιμονιῶν θεο-
ποιῶν τὰς εἰκόνας, λατρεύων, ὡς πραγματικὰς θεότητας τῆς καλι-
κατοῦρες τῶν ἁγίων, διότι ὄντως αἱ εἰκόνες τῶν ἁγίων, αἵτινες κοσ-
μοῦσι τοὺς σημερινοὺς ναοὺς τῶν χωρίων καὶ τῶν κομπολόγων,
δὲν δύνανται νὰ χαρακτηρισθῶσι ἄλλως, προσπαθῶν νὰ προσε-
ταιρισθῇ τὴν εὐνοιαν αὐτῶν μετὰ ἀφιερῶματα γελοῖα, ζητῶν νὰ
ὑφαρπάσῃ τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ διὰ μετανοιῶν καὶ προσευχῶν,
αἷς ἀπευθύνει εἰς τὸ ἄψυχον ἀντικείμενον τῆς εἰκόνης ἀναπαριστώ-
σης μορφήν εὐρισκομένην οὐχὶ εἰς ἀνώτερον πνευματικὸν ἐπίπε-
δον τοῦ καλλιτέχνου, ὅστις τὴν ἐδημιούργησε. Ὁ χωρικός δι-
δει ψυχὴν θεότητος εἰς τὸ ἄψυχον ἀντικείμενον τῆς εἰκόνης δια-
βλέπει ἐν αὐτῇ τῇ εἰκόνι ὑπολανθάνουσαν τὴν θαυματουργὴν
δύναμιν τοῦ ὑψίστου! Ἡ εἰκὼν ἐθαυματούργησε φωνασκεῖ

ἐνῶ ἢ εἰκὼν αὐτὴ δὲν εἶναι εἰμὴ ἓνα ἄψυχον ἀντικείμενον, ἢ εἰκὼν ἰδρωσε, ἢ εἰκὼν ἐμίλησε λέγει! Ἐπὶ ταῦτα τὰ γεγονότα τὰ εἰλημμένα ἐξ αὐτῆς τῆς πραγματικότητος ἀποδεικνύουν ἐκεῖνο, ὅπερ ἢ λογικὴ διαπιστοῖ, ὅτι ἢ διανοητικότης τοῦ ἀπλοῖκοῦ ἀνθρώπου εἶναι φύσει ἀδύνατον γὰρ ἐξαρθῆ εἰς τὴν πραγματικὴν ἰδέαν τοῦ ὑπερτάτου ὄντος, εἴτε ὀνομάσωμεν τοῦτο Πατέρα οὐράνιον, εἴτε ἅγιον Πνεῦμα, εἴτε ἄνωτέραν συνείδησιν, εἴτε Θεόν, εἴτε Dieu; ὡς οἱ Γάλλοι κ.λ.π. τὸ ὀνομάζουν. Ὁ ἀκατέργαστος διανοητικῶς καὶ ἠθικῶς ὄχλος ἐκ φύσεως ῥέπει καὶ πάντοτε θὰ παρέλκεται ἀπὸ τὴν ἀντιτιθεμένην εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Εὐαγγελίου λατρείαν, λατρείαν τοῦ ἀψύχου ἀντικειμένου, εἴτε εἰκόνα ὀνομάσῃ τις τοῦτο, εἴτε εἰδῶλον. Ὁ λαὸς θὰ εἶναι πάντοτε λάτρης τῶν ἀψύχων, λάτρης τῶν εἰδώλων, λάτρης τῶν εἰκόνων δου- λας τῶν προκυταλήψεων καὶ τοῦ ἐπικινδύνου θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ, ὄργανον τῆς ἀνηθίκου κλίμας τοῦ κλήρου τῶν φαύλων αὐτῶν συνειδήσεων, αἵτινες μετὰ σατανικῆς μεθοδικότητος καλλιεργοῦσι καὶ ἐκμεταλλεύονται τὴν ἀμάθειαν τοῦ ὄχλου εἰς βάρος τῆς πραγματικῆς ἠθικῆς, εἰς βάρος τῆς Προόδου τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, εἰς βάρος τῆς ἐκπολιτιστικῆς τάσεως πρὸς διαφώτισιν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς καὶ ἐξύψωσιν τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως.

Ἡ φιλοσοφία καὶ ἢ Ἐπιστήμη ἠσχολήθη ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἑκατονταετηρίδων μὲ τὴν Ἰδέαν τοῦ Ὑπερτάτου ὄντος. Ἐδημιουργήθησαν δὲ σχολαὶ καὶ κατηγορίαι φιλοσόφων καὶ ἐπιστημόνων θεσπιζόντων ἄκρως ἀντιθέτους γνώμας. Δύο κυρίως εἶναι αἱ κατ' ἐξοχὴν σχολαί, ἢ τῶν ἰδεολόγων καὶ ὑλιστῶν. Νομίζω, ὅτι δὲν εἶναι σκόπιμον νὰ ἀναπτύξω τὰς ἐκατέρωθεν θεωρίας ὑποσημειῶν τοὺς ἑκάστοτε κήρυκας ἢ ἀποστόλους τούτων, οὐδὲ νὰ ἐξετάσω τὴν Ἱστορικὴν ἐξέλιξιν αὐτῶν παραθέτων χρονολογίας καὶ σειρὰν ὀνομάτων, οὐδὲ παρακολουθήσω τὰς ἑκάστοτε παραλλαγὰς τῶν ἀναγομένων ἐν ταῖς λεπτομερείαις αὐτῶν διδασκαλιῶν, ἐφ' ὅσον τοῦτο θὰ ἀπετέλει παρέκκλισιν τοῦ θέματός μου ἀφ' ἑνὸς καὶ χρονοτριβὴν μὴ δεδικοιολογημένην ἀφ' ἑτέρου. Ἐκεῖνο, ὅπερ σκοπῶ νὰ τονίσω εἶναι, ὅτι αἱ δύο αὐταὶ σχολαί, ἢ μὲν θεσπίζουσα τὴν ὑπόστασιν τῆς Ἰδεο-